

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2004

Itsenäinen Suomi idän ja lännen välissä: Väli-Euroopan maa

Hentilä Seppo

Julkaisija: Jyväskylä: PS-kustannus, 1999
Julkaisu: Tuomas M. S. Lehtonen (toim.): Suomi, outo pohjoinen maa? Näkökulmia Euroopan äänen historiaan ja kulttuuriin (Sitran julkaisusarja, nro 229)
ISBN 952-451-001-4 (sid.)
ISSN 0785-8388
s. 86-116

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

Helsingin yliopiston Opiskelijakirjasto
www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi
opiskelijakirjasto-info@helsinki.fi

ITSENÄINEN SUOMI IDÄN JA LÄNNEN VÄLISSÄ

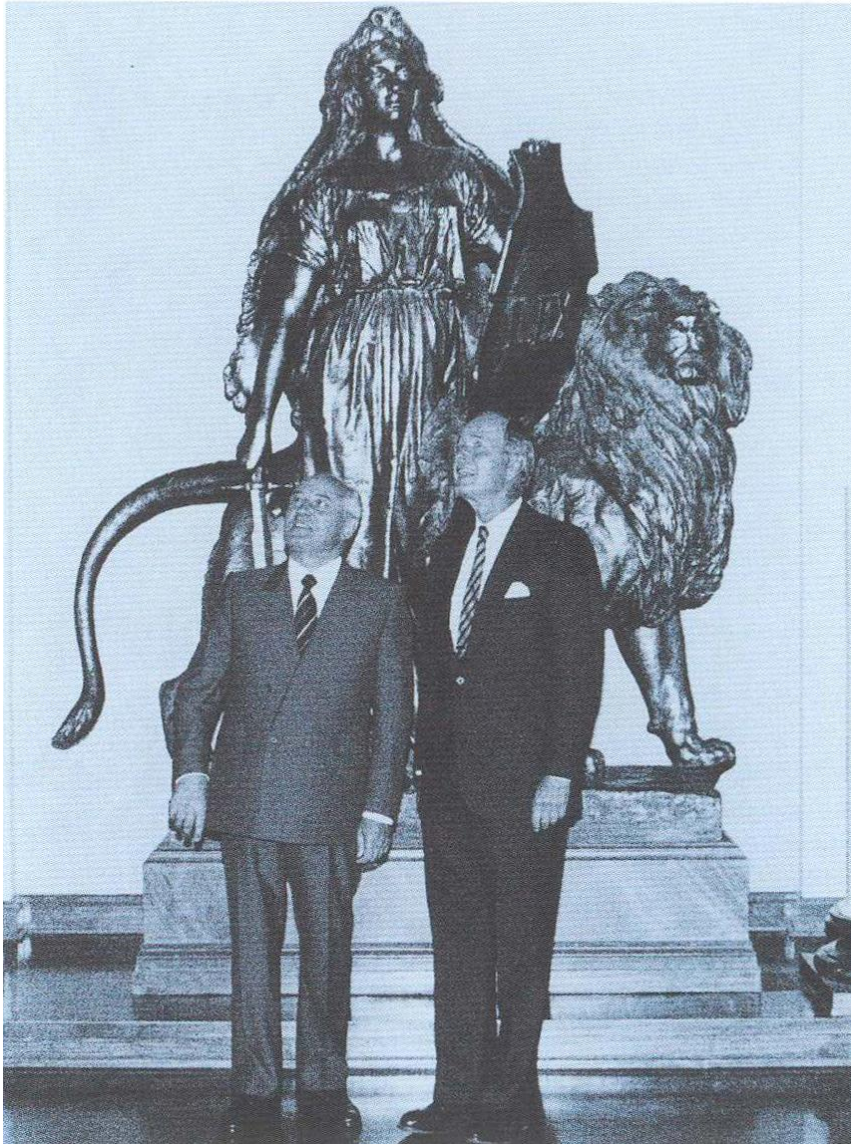
Väli-Euroopan maa

Suomalaisten asuma-aluetta ja Suomea paikannettaessa on totuttu käyttämään määreitä "välissä", "rajalla" tai "reunalla". Suomea on kutsuttu milloin lännen etuvartijaksi, milloin idän etupiiriksi. Kun Suomi ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheessa aloitteli eloaan itsenäisenä valtiona, sen asema vertautui niihin maihin, jotka itsenäistyivät samaan aikaan Saksan, Venäjän ja Itävalta-Unkarin hajonneiden keisarikuntien raunioille.. Tuolloinhan Neuvosto-Venäjän länsipuolelle syntyi seitsemän uutta itsenäistä valtiota: Suomi, Viro, Latvia, Liettua, Puola, Tšekkoslovakia ja Jugoslavia (vuoteen 1929 Serbian, Kroatian ja Slovenian kuningaskunta). Samanlaiseen geopoliittiseen asemaan joutuivat myös uudelleen muodostetut Itävalta ja Unkari sekä jo 1800-luvun puolella itsenäistyneet Romania ja Bulgaria. Suomesta Baltian ja itäisen Keski-Euroopan yli Balkanille ulottuvaa

yhdentoista maan ketjua on kutsuttu kuvaavasti "Väli-Euroopaksi". Se on käänös saksan kielessä käytetystä nimityksestä *Zwischeneuropa*.

Väli-Euroopan maiden kohtalot ovat olleet koko 1900-luvun hämmästyttävän samanlaiset. Maailmansotien välisenä aikana nämä valtiot luisuivat yksi toisensa jälkeen erityyppisiin tai oikeistoväritteisiin diktatuureihin. Toisen maailmansodan tuloksena ne joutuivat Neuvostoliiton vaikutuspiiriin ja niistä tuli kansandemokratioita. Väli-Eurooppa katosi ja sulautui Neuvostoliiton hallitsemaan Itä-Eurooppaan. Neuvostoliiton imperiumin hajottua Väli-Eurooppa syntyi uudelleen, ja kommunismista vapautuneet maat alkoivat kuumeisella kiireellä pyrkiä läntisen Euroopan yhteyteen.

Suomi on Väli-Euroopan maista ainoana saanut keskeytyksittä jatkaa itse valitsemallaan tiellä. Suomalainen demokratia alkaakin olla siinä mielessä

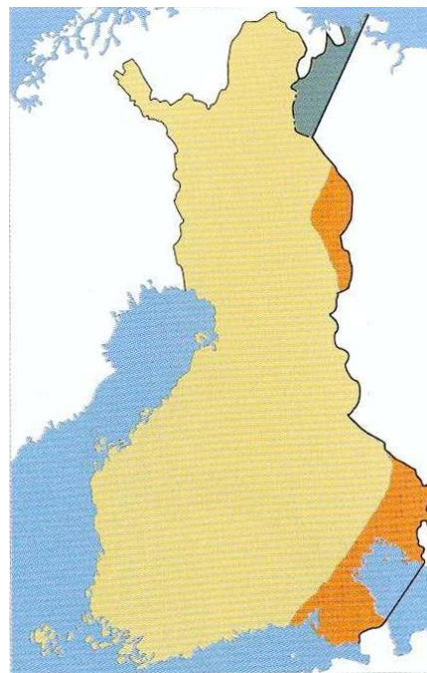
Neuvostoliiton presidentti Mihail Gorbatsev ja Yhdysvaltain presidentti George Bush Helsingissä syyskuussa 1990. Valtionpäämiehet poseeraavat presidentinlinnassa kuvaajille Walter Runebergin vuonna 1894 valmistuneen Suomen perustustekijä henkilöivän veistoksen edessä. Kuva Joe Marquette, Lehtikuva.

yksi Euroopan vanhimpia, että siinä ei ole tapahtunut katkoksia. Yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden pohjalta valittu yksikamarinen eduskunta kokoontui ensi kerran vuonna 1907, ja vuoden 1919 hallitusmuoto on yhä voimassa. Suomelle on historian eri vaiheissa toki ollut tarjolla myös toisenlaisia teitä. Monesti on toteutunut sellainen vaihtoehto, joka aikalaisista tuntui epätodennäköisimmältä tai jota he eivät osanneet olleenkaan nähdä.

Olipa kyse sattumasta tahi ei, joka tapauksessa voimme jälkiviisaasti sanoa, että itsenäisen Suomen historia on ollut aikamoinen selviytymistarina. Esimerkiksi kummankin maailmansodan aikana Suomesta näytti – sodan lopputuloksen mukaan – tulevan joko Saksan alusmaa tai neuvostotasavalta. Suomesta ei maailmansotien välisenä aikana tullut oikeistodiktatuuria eikä toisen maailmansodan jälkeen kansandemokratiaa. Kylmän sodan totaalisessa kahtiajaossa Suomi jäi erikoisine YVA-sopimuksineen ainoana maana idän ja lännen väliin. Kylmän sodan päättymisen jälkeen Suomi irtautui ensimmäisenä maana Väli-Euroopasta liittyessään vuoden 1995 alussa Euroopan unioniin.

Vaikea itsenäistyminen

Juuri itsenäistyneen Suomen lähtökohdat eivät vuosina 1917–1919 olleet yhtään sen paremmat kuin muidenkaan Väli-Euroopan maiden.

Itsenäisen Suomen rajat 1920: oranssilla 1940 ja sitten uudestaan 1944 Neuvostoliitolle menetetyt alueet Karjalassa ja Saimassa, vihreällä 1944 menetetty Petsamo.

Ehkä suurin etu oli Suomen syrjäinen asema, mutta Pietarin-Leningradin läheisyys vähensi tätäkin etua ratkaisevasti. Siinänsä oli monen sattuman summa, että Suomesta tuli vuonna 1919 lopulta tasavalta. Valtiollinen itsenäistyminen, jota vuosien 1917–1918 tapahtumien jälkeen pidettiin suorastaan ennaltamäärättyä, ei aikalaisten silmissä näyttänyt lainkaan yhtä itsestäänselvältä. Todellisuudessa itsenäistyminen – merkityksessä Suomen valtiollinen eroaminen Venäjästä – kypsyi vasta vuoden 1917

Eurooppa ja I maailmansodan jälkeen syntyneet Väli-Euroopan maat sekä Romania (its.1878) ja Bulgaria (its.1908).

tapahtumissa. Sitä ennen itsenäisyystavoite ei ollut selkeästi yhdenkään merkittävän puolueen ohjelmassa. Siitä haaveili vain pieni maanalainen aktivisti puolue.

Syksyllä 1915 aktivistiylioppilaiden karkijoukko perusti jääkäriliikkeen. Sen tarkoituksena oli hankkia Suomelle oma kansallinen vapautusarmeija. Venäjän näkökulmasta oli kyse aseellisen kapinan valmistelusta päävihollisen, Saksan, tuella. Ylioppilaspoikien haaveesta tuli kuin tulikin totta. Seuraavien kahden ja puolen vuoden

aikana noin 2 000 nuorta suomalaista miestä lähti laittomasti Saksaan ja palveli siellä Preussin 27. kuninkaallisessa jääkäripataljoonassa.

Jääkärit olivat tyypillinen uskalikkojen etujoukko, jollaisia syntyy poikkeusoloissa. Jos he olisivat epäonnistuneet, heidät olisi unohdettu. Historia on aina suhteellista: samaan aikaan kun jääkärit olivat Saksassa, suomalaisia liittyi sadoittain vapaaehtoisina tsaarinarmeijaan. Tärkeiden Venäjän-

markkinoiden vuoksi monet suomalaiset työnantajat tukivat värväystä. Nämä silloisen laillisen hallituksen riveissä taistelleet suomalaiset on jälkeenpäin haluttu tyystin unohtaa.

Suhtautuminen Venäjän vallankumoukseen jakoi vuonna 1917 Suomessa poliittisen kentän myös itsenäisyyskysymyksessä kohtalokkaalla tavalla kahtia. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen innokkaimmin itsenäisyyttä ajoivat sosiaalidemokraatit joilla oli eduskunnassa ehdoton enemmistö. Tähän porvarilliset puolueet eivät halunneet alistua vaan tukeutuivat Venäjän väliaikaiseen hallitukseen ja hajotuttivat eduskunnan. Uusissa vaaleissa eduskuntaan tuli porvarillinen enemmistö. Kun valta Venäjällä siirtyi lokakuun vallankumouksessa bolsevikille, Suomen porvarilliset puolueet eivät pitäneet uutta V 1. Leninin hallitusta laillisena. Ne katsoivat, että Suomi oli joutunut valtatyhjiöön ja siksi maa oli irrotettava Venäjästä niin pian kuin mahdollista. Sosiaalidemokraatit, joilla oli hyvät suhteet bolsevikkeihin, luottivat siihen, että Suomen itsenäisyys voitaisiin parhaiten toteuttaa yhteistyössä Venäjän uuden hallituksen kanssa.

Suomen julistautuminen itsenäiseksi tapahtui käytännössä arkisesti, ilman komeita seremonioita. Senaatin puheenjohtaja P. E. Svinhufvud luki 4. joulukuuta 1917 eduskunnalle hallituksen ilmoituksen, jota myöhemmin ruvettiin kutsumaan Suomen itsenäisyysjulistukseksi. Eduskunta vahvisti

joulukuun 6. päivänä viiden porvarillisen puolueen äänin 100-88 itsenäisyysjulistuksen. Sosiaalidemokraatit kannattivat yhä itsenäisyyden toteuttamista yhteistyössä Venäjän hallituksen kanssa. Vuoden 1917 viimeisenä päivänä Lenin ojensi Svinhufvudille Pietarissa hallituksensa tunnustuksen Suomen itsenäisyydelle.

Miksi bolsevikihallitus tunnusti Suomen itsenäisyyden ainakin näennäisesti hyvin helposti? Kysymys on kahdestakin syystä kiinnostava ja tärkeä. Ensinnäkin bolsevikit olivat Venäjällä ainoa varteenotettava poliittinen ryhmittymä, joka oli valmis tunnustamaan Suomen. Toisaalta jälkikäteen, ja etenkin 1970-luvun Suomessa, koetettiin todistella, että Lenin olisi hyvää hyvyttään lahjoittanut Suomelle itsenäisyyden. Väite ei kestä kriittistä tarkastelua. Vaikka bolsevikit lupasivat kauniisti vähemmistökansoille, että niillä oli oikeus erota Venäjästä, Leninin kansallisuuspolitiikan tavoitteena ei suinkaan ollut pienten itsenäisten kansallisvaltioiden muodostaminen. Päinvastoin hänen lupaamansa "vapaan eroamisen" tarkoituksena oli pohjustaa pienten veljeskansojen myöhempää "vapaata yhdistymistä" Venäjän sosialistiseen federaatioon. Lenin uskoi, että suomalaisetkin liittyisivät siihen jopa ensimmäisten joukossa, kun vallankumous leviäisi Venäjältä länteen. Siten Suomen porvarilliselle hallitukselle annettu tunnustus oli kiistatta bolsevikkien näkökulmasta vain väliaikainen toimenpide.

Myöskään muut valtiot eivät tunnustaneet Suomea pelkästä myötätunnosta. Kaikissa tapauksissa päätökseen vaikuttivat tunnustajan omat poliittiset laskelmat. Neuvosto-Venäjän jälkeen Suomen tunnustivat Ruotsi ja Ranska, molemmat 4. tammikuuta 1918. Etenkin Ranskan nopea tunnustus oli yllätys. Tunnustamalla Suomen se pyrki estämään maan luisumisen oikopäätä Saksan syliin. Ison-Britannian ja Yhdysvaltain lopullista tunnustamispäätöstä Suomen oli odotettava vielä toista vuotta.

Saksa kannusti aluksi suomalaisia itsenäistymään, koska Suomi kuului Saksan sodanpäämäärissä puskurivyöhykkeeseen, jota oli tarkoitus käyttää Venäjän eristämiseen muusta Euroopasta. Kun Neuvosto-Venäjä suostui Joulukuun 1917 puolivälissä aselepoon, Suomen strateginen merkitys väheni eikä Saksalla enää ollut erityistä kiirettä. Se tunnusti Suomen 6. tammikuuta 1918.

Punaisten ja valkoisten sota

Itsenäistyminen ei poistanut Suomesta nälkää eikä yhdistänyt kansakuntaa. Porvaristo perusti suojeluskuntia ja työväenliike punakaarteja. Suomessa oli yhä yli 40 000 venäläistä sotilasta, joiden kotiuttamisessa Leninin hallitus ei pitänyt kiirettä. Tammikuun alussa 1918 kumouslinjan kannattajat saivat enemmistön työväenjärjestöjen toimeenpanevaan komiteaan, jolla oli

punakaartien ylin käskyvalta. Senaatti ryhtyi 12. tammikuuta eduskunnalta saamiensa valtuuksien nojalla luomaan maahan "lujaa järjestysvaltaa" Senaatti julisti suojeluskunnat hallituksen joukoiksi ja kutsui niiden ylipäälliköksi kenraali Carl Gustaf Mannerheimin, joka oli eronnut Venäjän armeijasta lokakuun vallankumouksen jälkeen. Mannerheim siirtyi Etelä-Pohjanmaalle, jossa suojeluskuntien kannatus oli vahvin.

Työväenjärjestöjen toimeenpaneva komitea määräsi punakaartit liikekannalle. Taistelut alkoivat tammikuun lopussa toisistaan riippumatta ja lähes yhtä aikaa kolmella eri suunnalla. Viipurissa paikallisten punakaartien ja suojeluskuntien väliset taistelut alkoivat jo tammikuun 27. päivä. Seuraavana aamuna nousi Helsingin työväentalon torniin punainen lyhty vallankumouksen alkamisen merkiksi. Pohjanmaalla Mannerheimin johtamat suojeluskunnat riisuivat 28. tammikuuta aseista 5 000 venäläistä, jotka eivät tehneet mainittavaa vastarintaa.

Punaiset saivat pääkaupungissa vallan helposti haltuunsa. Osa entisen hallituksen jäsenistä pakeni Vaasaan, jonne muodostettiin valkoinen hallitus. Suomen vallankumous ja punaisen hallituksen, kansanvaltuuskunnan, suunnitelmat poikkesivat monin tavoin siitä, mitä Venäjällä tapahtui lokakuun vallankumouksen jälkeen. Suomessa vallankumouksen tekijät eivät tavoitelleet Leninin oppien mukaista proletariaatin diktatuuria ja neu-

vostojärjestelmää vaan kansan itsemääräämisoikeuteen perustuvaa demokratiaa. Helmikuussa valmistunut valtiosääntöesitys oli tavoitteiltaan ultrademokraattinen. Sen esikuvana oli lähinnä Sveitsin järjestelmä: esimerkiksi kansanäänestys- ja kansanaloiteoikeus oli tarkoitus ottaa tulevassa sosialistisessa Suomessa laajasti käyttöön.

Punaisten ja valkoisten sota oli kahden heikosti valmistautuneen joukon katkera yhteenotto. Merkittävän edun valkoiset saivat, kun jääkärien pääjoukko palasi Saksasta helmikuun lopulla 1918. Punaisten tappio varmistui huhtikuun alussa käydyssä Tampereen

Suomen itsenäistyminen liittyy ensimmäisen maailmansodan jälkimaininkeihin ja Venäjän vallankumouksiin vuonna 1917. Talvella ja keväällä 1918 maassa käytiin katkera sisällissota, jossa molemmat puolet syyllistyivät laajaan terroriin - punaisten terrorin uhrina kuoli n. 1600 ja valkoisten ainakin n. 8100 henkeä. Lisäksi punakaartilaisia menehtyi vankileireillä yli 12 000. Sodan, terrorin ja vankileirien kuolonuhrien määrä on edelleen epävarma, ja se saattaa olla aikaisempia arvioita suurempi. Kuvassa valkoisten avuksi Etelä-Suomessa maihin nousseet ja Helsingin valloittaneet saksalaisjoukot kuljettavat yhdessä suomalaisten valkokaartilaiden kanssa punaisia vankeja. Taustalla näkyy Helsingin rautatieaseman torni ja oikealla Seurahuone.

taistelussa. Samaan aikaan 12 000 miehen suuruinen saksalainen divisioona hyökkäsi punaisten selustaan ja valtasi Helsingin. Saksan interventio ei ratkaissut sisällissodan lopputulosta, mutta se todennäköisesti lyhensi taisteluja muutamalla viikolla. Joka tapauksessa Saksan apu valkoisille oli huomattavasti merkittävämpi kuin venäläisten punaisille, sillä vain tuhatkunta venäläistä osallistui sotaan punaisten puolella.

Saksa ei auttanut suomalaisia suinkaan ilmaiseksi. Valkoisen hallituksen edustajat joutuivat maaliskuun alussa 1918 allekirjoittamaan Berliinissä kolme sopimusta, jotka olisivat toteutues-

Valkoiset joukot järjestivät 16.5.1918 Helsingissä vapaussodan voitonparaatin. Sen kärjessä ratsasti ylipäällikkö kenraali C. G. Mannerheim, joka oli palvellut pitkään Venäjän armeijan upseerina. Hän toimi Suomen armeijan ylipäällikkönä talvi- ja jatkosodassa 1939-44 sekä sodan jälkeen 1944-46 tasavallan presidenttinä. Näkymä Senaatintorilta Unioninkadulle - Mannerheimin perässä ratsastaa saksalainen Itämeren divisioonan upseeri piikkikypärässä ja ruotsalainen vapaaehtoisjoukkojen upseeri 1700-luvun karoliineihin viittaavassa univormussa. Kuva G. Lönnqvist, HKM.

saan tehneet Suomesta Saksan alusmaan: saksalaiset olisivat saaneet sen metsävaroihin ja ulkomaankauppaan etuoikeuden ja olisivat voineet perus-

taa mielin määrin sotilastukikohtia Suomen alueelle.

Sisällissodan taistelut kestivät vain runsaat kaksi kuukautta, mutta jälkiselvittelyineen sota vaati nykytiedon mukaan ainakin 35 000 kuolonuhria. Heistä noin 30 000 oli punaisia. Asenteet ja teot raaistuivat sodan aikana kummallakin puolella. Kesän ja syksyn 1918 aikana vankileireillä menehtyi 12 000 punaista. VäkivaltaisuuDET jättivät ihmisten mieliin syvät arvet, jotka umpeutuivat vasta vuosikymmenten kuluttua.

Sisällissodan voittajat tulkitsivat vuoden 1918 sodan yksiselitteisesti vapaussodaksi, joka sinetöi lopullisesti Suomen itsenäistymisen. Tällä perusteella voittajien oli myös helppo väittää, että laillista hallitusta vastaan kapinaan nousseen työväenliikkeen arvomaailma oli alun alkaenkin ollut rikollinen ja maanpetöksellinen. Sisällissodan lopputulos antoi jälkikäteen historiallisen oikeutuksen aktivistien, jääkäreiden ja porvarillisten itsenäisyysmiesten taistelulle Suomen irrottamiseksi Venäjästä.

Suomesta tulee tasavalta

Sisällissodan voittajat olivat syvästi pettyneitä kansaan. Oliko vuonna 1906 sittenkin otettu liian pitkä askel, kun oli siirrytty yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen? Oikeiston piirissä kaavailtiin keväällä 1918 vakavasti jopa äänioikeuden rajoittamista tai porras-

tamista varallisuuden ja yhteiskunnallisen aseman mukaan. Lujan hallitusvallan kaipuu lisäsi monarkian kannatusta. Kun eduskunta kokoontui toukokuussa 1918, se oli pahasti vajaalukuinen, sillä syksyn 1917 vaaleissa valituista sosiaalidemokraattien 94 edustajasta vain yksi oli voittajien mielestä edustuskelpoinen. Tässä ns. tynkä-eduskunnassa, joka käytti Suomessa korkeinta valtaa maaliskuuhun 1919, kuningasmielisillä oli selvä enemmistö. Se vahvisti monarkistisen hallitusmuodon ja valitsi Suomen kuninkaaksi saksalaisen Hessenin prinssin Friedrich Karlin.

Erikoista kuninkaanvaalissa oli, että se tapahtui niin myöhään, 9. 10. 1918, eli samana päivänä, kun Saksa pyysi länsivalloilta aselepoa. Jo kuukautta myöhemmin Saksan keisarikunta luhistui ja sekasortoon suistunut maa julistettiin tasavallaksi. Uudessa tilanteessa kuninkaanvaalista tuli Suomelle paha ulkopoliittinen rasite. Friedrich Karl pelasti suomalaiset pälkähästä ja ilmoitti joulukuun puolivälissä luopuvansa kuninkuudesta ennen kuin ehti kertaakaan edes käydä valtakunnassaan. Ennen joulua 1918 myös saksalaiset joukot poistuivat Suomesta.

Länsivallat asettivat Suomen itsenäisyyden tunnustamisen ehdoksi irtautumisen saksalaissuuntauksesta. Se tilanne, että Saksa hävisi maailmansodan, bolsevikit vakiinnuttivat valtansa Venäjällä ja valkoiset voittivat Suomen sisällissodan, oli oikeastaan ainoa mahdollinen, jossa Suomen itsenäi-

syys saattoi vakiintua tasavaltaiselle pohjalle. Jos yksikin näistä kolmesta olisi ratkennut toisin, myös Suomen kohtalo olisi ollut toinen. Länsivaltojen voitto esti Suomen joutumisen Saksan alusmaaksi. Saksaan nojautuva monarkia kävi niin ikään mahdottomaksi.

Tasavallan syntymisen turvasi lopullisesti se, että saksalaissuuntaukseen ja monarkiaan sitoutunut oikeisto joutui Suomessa vuodenvaihteessa 1918-1919 oppositioon. Hallitusvalta siirtyi poliittiselle keskustalle, edistyspuolueelle ja maalaisliitolle. Sisällissodan jyrkimmät kostotoimenpiteet loppuivat ja valtaosa punavangeista armahdettiin. Poliittinen suunnanmuutos merkitsi myös sitä, että maltillinen työväenliike sai heti laajat toimintaoikeudet. SDP:n maaliskuun 1919 eduskuntavaaleissa saamat 80 paikkaa turvasivat selvän enemmistön tasavaltalaisille. Uusi tasavaltainen hallitusmuoto vahvistettiin heinäkuussa 1919.

Jos bolsevikit olisivat menettäneet valtansa Venäjällä, valkoinen Venäjä ei olisi hyväksynyt Suomen itsenäistymistä. Vielä keväällä 1919 Versailles'n rauhankonferenssissa Venäjän väliaikaisen hallituksen edustajat kiistivät itsenäisen Suomen olemassaolon. Jos taas punaiset olisivat voittaneet sisällissodan, "Suomen sosialistisen työväentasavallan" olisi ollut pakko liittyä Leninin kansallisuuspolitiikan mukaisesti neuvostotasavaltojen suureen perheeseen.

Demokratia kestää

Poliittisen kentän äärimmäisellä oikealla laidalla eli Suomessa itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina vahvana haave vapaussodan jatkamisesta rajantakaisten sukulaiskansojen vapauttamiseksi Neuvosto-Venäjän ikeestä. Kesällä 1919, juuri ennen tasavaltaisen hallitusmuodon vahvistamista, Mannerheim suunnitteli vielä vakavasti hyökkäystä Pietariin. Hanke olisi ollut myös ulkopoliittisesti otollinen, sillä länsiliittoutuneet tukivat valkoisia Venäjän sisällissodassa. Aktivistit näkivät, Pietarin retken mahdollisuutena toteuttaa Mannerheimin monarkistinen, valtiokaappaus.

Erittäin mielenkiintoinen oli Mannerheimin rooli näissä kaappaus suunnitelmassa, joista hän oli hyvin perillä. Kun Suomelle etsittiin vahvaa johtajaa, diktaattoria, mitä nimeä hänestä sitten olisikaan käytetty, aktivistien toiveet kohdistuivat ensimmäiseksi juuri "Anderssoniin", jota nimeä aktivistit Mannerheimista käyttivät. Tämä kuitenkin luopui Pietarin retkestä, koska ei saanut sille riittävän laajaa poliittista tukea.

Suomalainen parlamentarismi oli 1920-luvulla heikko ja hallitukset lyhytikäisiä. SDP sai eduskunnassa niin vahvan aseman, että enemmistöhallituksen kokoamiseen olisi tarvittu kaikki neljä porvarillista puoluetta. Hallitusmuototaistelun jälkeensä jättämien kaunoja ja kieliriitoja vuoksi enemmistön kokoaminen oli kuitenkin vai-

keaa. Vain kaksi 1920-luvun kolmesta-toista hallituksesta oli enemmistöhallituksia. Oikeistossa vahvistui vähin erin se käsitys, että heikot hallitukset eivät kyettyneet turvaamaan isänmaan tulevaisuutta. Äärivasemmiston näkyvä esiintyminen, erityisesti suurten satama- ja metallialan lakkojen aikana vuosina 1927–1928, provosoi oikeistoa vastatoimiin. Syksyllä 1929 syntynyt lapuanliike ryhtyi suoraan toimintaan vasemmistoa vastaan ja uhkasi hallitusta avoimesti vallankaappauksella, jos liikkeen vaatimuksiin ei suostuttaisi.

Lapuanliikkeen aktiivit kokivat jatkavansa vapaussotaa siitä, mihin se oli keväällä 1918 jäänyt. Kommunistit oli nujerrettu jo kesään 1930 mennessä, mutta lapualaisten hyökkäys ei pysähtynyt siihen vaan suuntautui sosiaalidemokraatteja vastaan. Liikkeen syyllistyminen väkivaltaan ja laittomuuksiin – ääriesimerkkinä laillisuutta voimakkaasti puolustaneen entisen tasavallan presidentin K. J. Ståhlbergin ja hänen puolisonsa kaappaaminen ja kyyditseminen lokakuussa 1930 Helsingistä Joensuuun – loukkasi kansan enemmistön oikeudentuntoa ja kääntyi tekijöitä itseään vastaan.

Helmikuun lopussa 1932 aseistautuneet suojeluskuntalaiset, noin 300–400 miestä, keskeyttivät ammuskelemalla SDP:n puhetilaisuuden Mäntsälässä Ohkolan työväentalolla. Seuraavien päivien kuluessa kapinallisten tukikohtaan Mäntsälän suojeluskuntatalolle saapui lapuanliikkeen johtomie-

hiä ja satoja aseistettuja suojeluskuntalaisia eri puolilta maata. Hallitus toimi nopeasti: se määräsi lapuanliikkeen johdon pidätettäväksi. Myös armeijan osastoja asetettiin valmiustilaan. Presidentti Svinhufvud kehotti radiopuheessaan suojeluskuntalaisia palaamaan kotiinsa ja lupasi, ettei kapinaan hairahtuneita rivimiehiä rangaistaisi.

Porvarillinen laillisuus tukahdutti, 1930-luvun Suomessa lopullisesti oikeiston vallankaappaushaaveet. Poliittiset äärilaidat menettivät kannatustaan. Vuonna 1937 muodostetun vasemmiston ja keskustan punamultahallituksen parlamentaarinen pohja oli laajempi kuin yhdenkään aikaisemman hallituksen. Suomalaisten elintaso kohosi 1930-luvun lopulla ja maa otti ensiaskeleitaan pohjoismaisen hyvinvointivaltion suuntaan.

Suomalaisen yhteiskunnan oikeudelliset, taloudelliset, uskonnolliset ja kulttuuriset instituutiot olivat toki pohjoismaista perua, mutta Suomen poliittinen kehitys poikkesi maailmansotien välisenä aikana suuresti Skandinavian maiden kehityksestä. Aito-suomalaisten hyökkäykset suomenruotsalaisten oikeuksia vastaan, oikeistokaappauksen uhka ja äärioikeiston Suur-Suomi-haaveet herättivät vakavaa huolestumista muissa Pohjoismaissa. Kun Skandinaviassa rakennettiin kansankotia ja hyvinvointivaltiota, suomalainen yhteiskunta oli jyrkästi kahtiajakautunut ja vasemmisto koetettiin sopeuttaa väkisin yhteiseen ruotuun.

Silti Suomen poliittinen kehitys oli 1930-luvulla toinen kuin Väli-Euroopan maiden, joista useimmat ajautuivat diktatuuriin. Ainoan demokratiana säilyneen maan, Tšekkoslovakian, Saksa pilkkoi ja miehitti vuosina 1938-1939. Suomessa parlamentaarinen järjestelmä säilyi toimintakykyisenä, ja demokratia lujittui 1930-luvun lopulla. Kun uuden suursodan synkät pilvet nousivat Euroopan taivaalle, Suomessa elettiin vaihteeksi hyviä vuosia, ja silloinhan kesätkin olivat niin ihanan lämpimiä...

Toisen maailmansodan torjuntavoittaja

Saksa ja Neuvostoliitto vetivät Molotovin–Ribbentropin sopimuksen salaisessa lisäpöytäkirjassa 23. 8. 1939 Väli-Euroopan halki etupiiriensä välisen rajan. Neuvostoliitto sai sen mukaan vapaat kädet Suomeen, Baltian maihin, Puolan itäosaan ja Romanian Bessarabiaan. Liittokumppanit aloittivat saataviensa perimisen syyskuussa Puolasta. Baltian maat alistuivat Neuvostoliiton painostukseen eivätkä ryhtyneet aseelliseen vastarintaan.

Lokakuussa 1939 Neuvostoliitto vaati Leningradin turvallisuuden takaamiseksi Suomelta kaistaletta Karjalan kannakselta, Suomenlahden saaria sekä tukikohtaa Hankoniemeltä. Suomen hallitusta Neuvostoliiton kanssa käydyissä neuvotteluissa edusti J. K. Paasikivi, joka tapasi Stalinin ja Molo-

tovin Moskovassa kolmesti. Hän esitti, että joitakin myönnytyksiä olisi sodan välttämiseksi pakko tehdä. Mannerheim oli samaa mieltä, sillä joutuminen sotaan Neuvostoliiton kanssa merkitsi hänen mukaansa Suomen itsenäisyyden varmaa loppua. Mutta hallitus ei taipunut.

Neuvottelujen katkettua Suomen poliittinen johto uskoi, että Neuvostoliitto oli sittenkin vain hämännyt eikä sotaa tulisi. Marraskuun 30. päivän aamuna 1939 puna-armeija hyökkäsi murskaavalla ylivoimalla Suomen kimppuun. Jo ensimmäisenä sotapäivänä venäläiset pommittivat ankarasti Helsinkiä. Vaikka Suomen ulko- ja puolustuspolitiikka oli itsenäistymisestä lähtien perustunut yksinomaan idästä tulevan uhan torjumiseen, Neuvostoliiton hyökkäys oli järkytys.

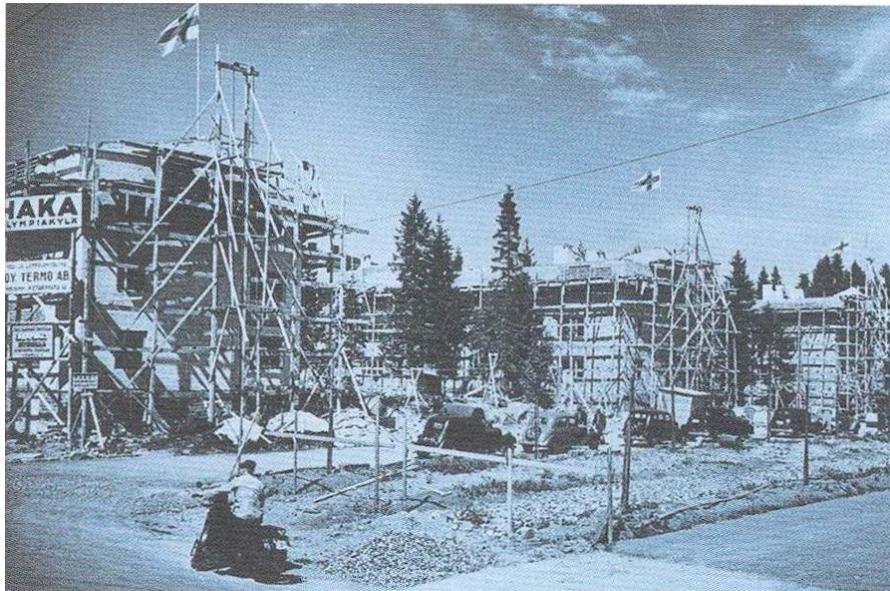
Kun Neuvostoliitto ilmoitti sodan alussa tunnustavansa Terijoella perustetun suomalaisen emigranttikommunistin Otto Ville Kuusisen "kansanhallituksen" Suomen lailliseksi hallitukseksi, suomalaiset ymmärsivät, että Neuvostoliiton tarkoituksena oli Suomen miehittäminen. Uhkaavassa tilanteessa suomalaisilta löytyi paljon puhuttua sisua ja yksituumaisuutta. 1930-luvun lopulla alkanut kansallinen eheytyminen loi sille hyvän pohjan. Sisällissodan haavat umpeutuivat, kun entiset "lahtarit" ja "punikit" puolustivat yhteiseksi koettua isänmaata. Mikään ei ole koskaan yhdistänyt suomalaisia kansakuntana yhtä paljon kuin talvisota. Talvisodan historiallista oi-

keutusta ei Suomessa ole jälkeensäjälkeenpäinkään asetettu kyseenalaiseksi. Talvisota päättyi Suomen kiistattomaan torjuntavoittoon maaliskuussa 1940. Moskovan rauhassa Suomi joutui luovuttamaan Karjalan kannaksen, Laatokan Karjalan, Suomenlahden saaret, kaistaleen Sallasta ja Hankoniemen. Kun Neuvostoliiton rauhanehdot tulivat 13. maaliskuuta kello 12 Suomessa tietoon, liput laskeutuivat kaikkialla spontaanisti puolitankoon. Moskovan rauhalla oli jo oikeastaan ennen sen solmimista epävirallinen nimi, välirauha. Suomalaiset uskoivat tai ainakin toivoivat, että kohtuuttomiksi koettuja menetyksiä voitaisiin oikaista suursodan jälkeen pidettävässä rauhankonferenssissa.

Neuvostoliitto aloitti heti talvisodan alussa 1939 Helsingin ilmapommitukset. Jatkosodassa kaupunkia pommitettiin erityisesti helmikuussa 1944 maan painostamiseksi erillisrauhaan. Moniin muihin eurooppalaisiin kaupunkeihin verrattuna Helsinki kuitenkin kärsi lopulta suhteellisen vähäiset vauriot ilmapuolustuksen tehokkuuden ja hämäysten ansiosta. Siviiliväestö koki kuitenkin pommitukset raskaina. Poikien ammattikoulu pommituksen ja tulipalojen jäljiltä Neitsytpolun ja Pietarinkadun kulmassa 26.-27.2.1944. Hedenström, HKM.

Hyvin järjestäytynyt kansalaisyhteiskunta korvasi Suomessa monilta osin valtionhallinnon puutteita. Sotavuosien järjestöelämä suuntautui lähes kokonaan erilaisten kotirintaman tehtävien hoitamiseen. Vapaaehtoisten kansalaisjärjestöjen panos sodasta kär-

simään joutuneiden avustamisessa, työvoiman hankkimisessa, sekä propaganda- ja mielialatyöhön liittyvissä tehtävissä oli sotavuosina korvaamaton.

Saksan kiinnostus Suomea kohtaan kasvoi ratkaisevasti kesällä 1940, kun Hitler alkoi valmistella sotaretkeä Neuvostoliittoon. Hyökkäykseensä Saksa tarvitsi myös Suomen aluetta. Näin Suomi siirtyi *de facto* Neuvostoliiton etupiiristä Saksan etupiiriin. Syksyllä 1940 Suomi suostui saksalaisten joukkojen kauttakulkuun alueensa läpi Pohjois-Norjaan. Toukokuun lopulla 1941 Suomen korkein johto teki tietoisin valinnan: se päätti osallistua Hitlerin sotaretkeen. Toinen vaihtoehto, yhteistyöstä kieltäytyminen, olisi pahimmassa tapaukses-

Jälleenrakennus aloitettiin heti talvisodan jälkeen 1940 ja vastaavasti jatkosodan jälkeen 1944. Rakennustoiminnan suunnittelu aloitettiin jo sodan aikana. Sekä maaseudun että kaupungin rakennuskanta uudistui voimakkaasti ja modernistiset asumisihanteet levisivät asutustoiminnan myötä kaikkialle maahan. Kuvassa Helsingin Käpylään vuoden 1940 peruuntuneisiin Olympialaisiin Hilding Ekelundin ja Martti Välikankaan suunnittelema Olympiakylä, joka rakennettiin 1940–48. Funktionalistisia ihanteita noudattanut alue ennakoi 1950- ja 60-lukujen lähiörakentamista. Kuva Hede, SRM.

sa tehnyt Suomesta Saksan ja Neuvostoliiton taistelutantereen. Edellisten kuukausien tiivis sotilaallinen yhteistyö Saksan kanssa ja vihkiytyminen sen sotasalaisuuksiin oli sitä paitsi tehnyt kieltäytymisestä niin teoreettisen

vaihtoehtoon, ettei sitä edes vakavasti harkittu.

Suomessa toteutettiin kesällä 1941 suhteellisesti laajempi liikekannallepano kuin missään muussa toiseen maailmansotaan osallistuneessa maassa. Jatkosodan hyökkäysvaiheessa aseissa oli yli puoli miljoonaa miestä. Tämä oli mahdollista, koska erilaisissa tuki- ja huoltotehtävissä työskenteli lähes 150 000 lottaa. Naiset ja nuoret joutuivat kantamaan suuren vastuun siitä, että tuotantoelämä säilyi toimintakykyisenä.

Suomen hallitus piti koko sodan ajan kiinni erillissotateesistä: Suomi ei ollut Saksan liittolainen vaan aseveli tai "kanssasotija". Yksilöityjä sodanpäämääriä ei julkistettu. Joka tapauksessa vähimmäistavoite oli Moskovan rauhassa menetettyjen alueiden takaisinvaltaaminen. Sota koettiin sen vuoksi yleisesti hyvityssodaksi ja talvisodan jatkosodaksi, joka vakiintui pian sodasta käytetyksi nimeksi. Mutta suomalaisten hyökkäys jatkui vuoden 1920 Tarton rauhan rajojen yli kauas Itä-Karjalaan, Syvärille ja Äänisjärven rannoille. Suomalaiset pitivät itseään Itä-Karjalan vapauttajina. Heimoaateen ihanteista näytti vihdoinkin tulevan täyttä totta. Alueen väestöstä runsas neljäsosa, 85 000 henkeä, oli jäänyt asuinsijoilleen. Suurin osa heistä suhtautui suomalaisiin kuitenkin suurin piirtein niin kuin miehittäjiin aina suhtaudutaan, vieroksuen ja epäluuloisesti.

Leningradin 900 päivää kestäneen saartorenkkaan murruttua tammikuussa

1944 Neuvostoliitto pyrki ulos Suomenlahden pohjukasta hallitsemaan Itämeren. Tähän laajempaan strategiseen tavoitteeseen liittyi Suomen irrottaminen sodasta. Kun Suomi ei suostunut maaliskuussa 1944 rauhaan, Neuvostoliitto päätti tehdä tilit selviksi itsepintaisen naapurinsa kanssa sotilaallisilla keinoin. Muutamia päiviä liittoutuneiden onnistuneen Normandian maihinnousun jälkeen, 9. 6. 1944, puna-armeija aloitti Karjalan kannaksella suurhyökkäyksen. Venäläisten ylivoima oli musertava. Noin kuuden kilometrin levyisessä läpimurtokohdassa heillä oli 200 tykkiä jokaista rintamakilometriä kohden. Hyökkääjän miesylivoima oli kuusinkertainen. Hyökkäyksen voimasta yllättyneet suomalaiset vetäytyivät osin sekasortoisessa järjestyksessä 50-80 kilometriä. Viipurin puolustusta ei ehditty saada kuntoon, ja kaupunki menetettiin lähes taisteluitta.

Kesäkuun lopulla suomalaiset saivat joukkonsa ryhmitetyksi uudelleen ja torjuivat venäläisten hyökkäyksen Viipurin koillispuolella Tali-Ihantalassa. Jatkosodan torjuntataistelut päättyivät suurin piirtein samoihin asemiin kuin talvisodan ja kummankin sodan loppuratkaisu oli hyvin samanlainen: torjuntavoitto antoi Suomelle juuri niin paljon kallista aikaa, että Neuvostoliitto ei pitänyt taistelujen pitkittämistä enää kannattavana, Puna-armeija tarvitsi kaikki jäljellä olevat voimavaransa Saksan lopulliseen lyömiseen.

Moskovassa 19. syyskuuta 1944 solmitun välirauhan ehdot olivat ankarat. Suomi menetti Moskovan rauhan rajaa myöten Karjalan ja lisäksi Petsamon. Laivastotukikohdan paikaksi Neuvostoliitto vaati yllättäen Hangon sijasta vain parinkymmenen kilometrin päässä Helsingistä länteen sijaitsevan Porkkalan, jonka se vuokrasi 50 vuodeksi. Samaan aikaan kuin armeija oli demobilisoitava, suomalaisten oli karkoitettava 200 000 miehen suuruinen saksalaisarmeija Pohjois-Suomesta. Sotakorvauksia Suomen oli maksettava 300 miljoonaa dollaria, sotaansyyliset eli Suomen sodanaikaiset poliittiset johtajat oli tuomittava ja "hitleriläismieliset" puolueet ja järjestöt (Isänmaallinen kansanliike, Akateeminen Karjala-Seura, suojeluskunnat, Lotta-Svärd, aseveliliitto) oli kiellettävä. Rauhanehtoja valvomaan saapui Helsinkiin Neuvostoliiton ja Ison-Britannian edustajista koostunut valvontakomissio. Britit eivät mitenkään puuttuneet tapahtumien kulkuun vaan antoivat venäläisten järjestellä asioita mielensä mukaan.

Kaikesta tästä suomalaiset selviytyivät. Jälleenrakennustyö käynnistyi, ja yli 400 000 Karjalan siirtolaista asutettiin uusien rajojen sisään. Onnistuminen perustui pitkälti siihen yksimielisyyteen, jota kansalaiset olivat osoittaneet jo sotavuosien aikana. Tärkeää oli kansalaisyhteiskunnan säilyminen ehyenä sotavuosien yli. Sodanvastaista mielialaa ja kieltäytyjiä oli Suomessa poikkeuksellisen vä-

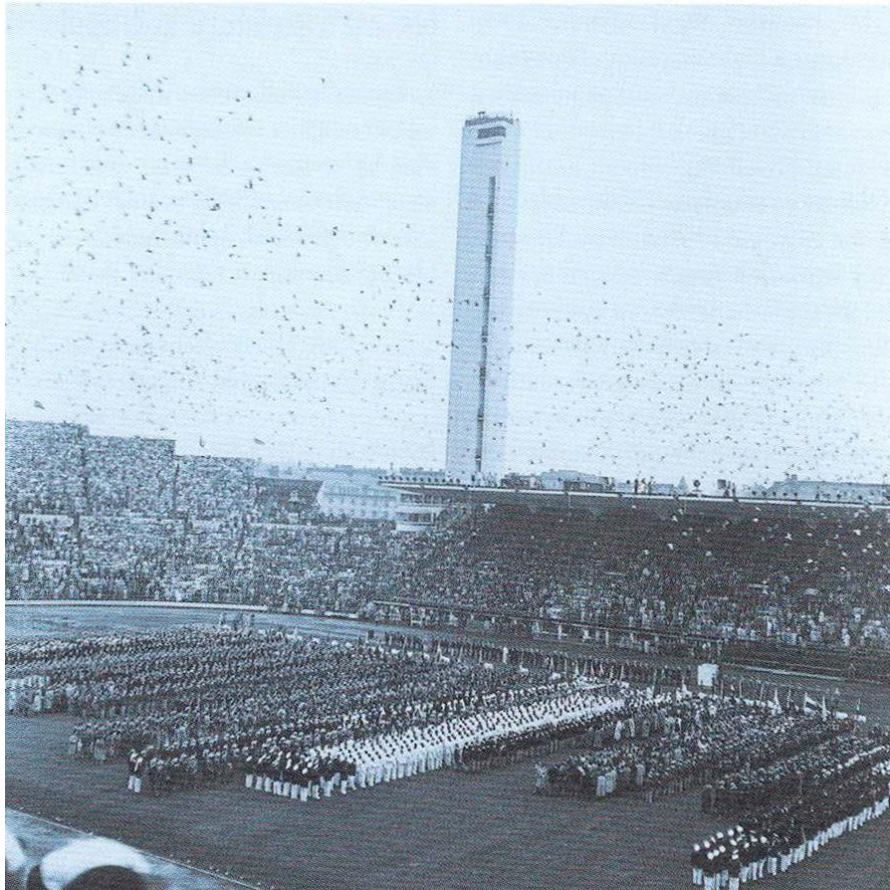
hän, vastarintaliikettä ei käytännössä lainkaan.

Kaikkein tärkeintä oli kuitenkin se, että Suomea ei miehitetty. Euroopassa vain kolmen sotaikäyneen maan pääkaupungit säästyivät vieraiden joukkojen miehitykseltä: Lontoo, Moskova ja Helsinki.

Vaaran vuodet

Sotien jälkeistä kautta on maamme ulkoiseen ja sisäiseen uhkutilaan viitaten kutsuttu vaaran vuosiksi. Moskovan välirauhan 1944 jälkeen tapahtuneen sisä- ja ulkopoliittisen suunnanmuutoksen on katsottu jopa aloittaneen toisen tasavallan. Nimitykset ovat liioiteltuja, sillä Suomi siirtyi sodasta rauhaan hallitusti, ilman kumouksellista kriisiä tai valtio-oikeudellista pesäeroa menneeseen. Useiden muiden eurooppalaisten maiden tavoin Suomenkin poliittinen elämä heilahti sodan jälkeen voimakkaasti vasemmalle. Vuodesta 1918 kielletty Suomen Kommunistinen Puolue SKP sai lailliset toimintaoikeudet. Puoluetta edusti lokakuussa 1944 perustettu kommunistien ja vasemmistososialistien yhteistyöjärjestö, Suomen Kansan Demokraattinen Liitto, SKDL.

Toisen maailmansodan lopputulos oli Suomen kannalta sen kaltainen, että sille oli helppo ennustaa samaa kohtaloa kuin kaikille niille maille, jotka puna-armeija oli vapauttanut. Sodan lopputuloksena Neuvostoliiton

imperiumi työntyi Euroopassa miltei tuhat kilometriä länemmäksi. Baltian maat sekä osia Puolasta, Saksasta ja Romaniasta liitettiin Neuvostoliittoon. Kahdeksasta itäisen Keski-Euroopan ja Balkanin maasta tehtiin vuoteen 1949 mennessä kommunistisia yksipuoluediktatuureja, joita kutsuttiin kansandemokratioiksi. Neuvostoliitolle sodan hävinneistä maista ainoana tältä kohtalolta välttyi Suomi.

Olympialaisten avajaiset ja rauhankyyhkysten vapauttaminen. Sodan alle jääneiden kisojen sijaan vuonna 1952 Helsingissä järjestetyt kesäolympialaiset merkitsivät jälleenrakennuskauden ja sotakorvausajan päättymistä. Suomi saavutti 1950-luvun kuluessa mm. Pohjoismaiden neuvoston ja YK:n jäsenyyden. Kansainvälistyminen ja elintason nousu merkitsivät irrottautumista sodan ja sen jälkeisen ajan epävarmuudesta. Neuvostoliitto, sen alaiset kansandemokratiat (Itä-Saksaa lukuunottamatta) ja Saksan liittotasavalta osallistuivat ensi kertaa kisoihin. Kuva Volker von Bonin, HKM.

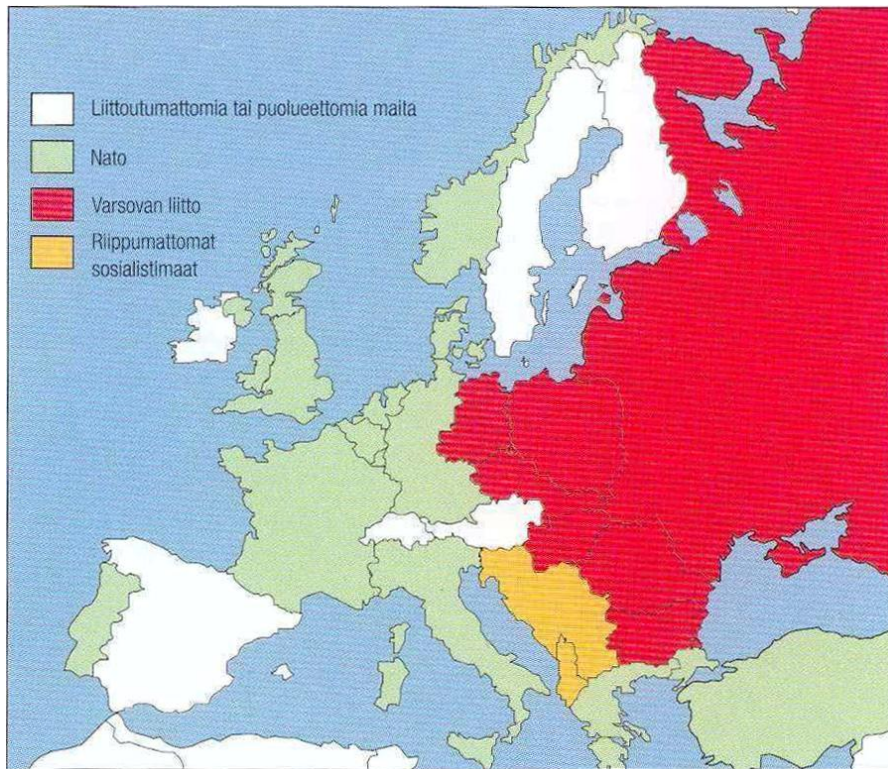
Epäilemättä Neuvostoliitto olisi niin halutessaan kyennyt pakottamaan Suomenkin kansandemokraattiseen järjestelmään. Suomi kuului sotilaspoliittisesti Neuvostoliiton etupiiriin, eivätkä länsivallat olisi puuttuneet Suomen kaappaamiseen. Kommunistit pyrkivät Suomessakin valtaan. Täälläkin he saivat haltuunsa sisäministeriön ja valtiollisen poliisin. SKP oli kuitenkin tehtäväänsä heikosti valmistautunut, Stalinin 1930-luvun puhdistusten runtelema liike. Lopulta kommunisteilta puuttui tärkein, Neuvostoliiton selvä tuki. Jostakin, ilmeisesti ikuisiksi arvoitukseksi jäävästä syystä Stalin ei halunnut ryhtyä pakkokeinoihin.

Stalinin menettelyä saattaa osaltaan selittää se, että Suomen hallitus kykeni presidentti J. K. Paasikiven johdolla nopeasti rakentamaan luottamukselliset suhteet maiden välille. Vielä varteenotettavampi selitys on kuitenkin ehkä se, että Neuvostoliiton johto ymmärsi, miten kallis hinta Suomen pakottamisesta olisi maksettava. Suomalaisen sitkeää puolustautuminen talvisodassa ja kesän 1944 torjuntataisteluissa oli tuoreessa muistissa. Raskaista sodista huolimatta suomalainen yhteiskunta oli vahva ja yhtenäinen. Vanha eliitti pysyi vallassa, virkakoneisto säilytti toimintakykynsä, eivätkä demokratian ja kansalaisyhteiskunnan rakenteet olleet sotavuosinakaan murtuneet

Kylmän sodan jakolinjalla

Kesällä 1947 Suomi joutui ensi kertaa toden teolla testiin kylmässä sodassa. Kun Yhdysvaltain ulkoministeri George Marshall tarjosi taloudellista apua kaikille Euroopan maille maanosan jälleenrakentamiseksi, Suomikin sai kutsun Pariisissa pidettävään kansainväliseen konferenssiin. Neuvostoliitto torjui jyrkästi Marshallin aloitteen ja määräsi kaikki etupiiriinsä kuuluvat maat tekemään samoin. Presidentti Paasikivi päätti, ettei Suomi voinut ulkopoliittisista syistä ottaa apua vastaan, niin kipeästi kuin sitä olisi täällä tarvittukin.

Helmikuussa 1948 Paasikivi sai Stalinilta kirjeen, jossa tämä ehdotti Suomelle samanlaista ystävyys-, yhteistoiminta- ja avunantosopimusta, jollaisen Neuvostoliitto oli juuri solminut Unkarin ja Romanian kanssa. Aloite herätti Suomessa pelkoa, ja esimerkiksi Ruotsin lehdet kirjoittivat, että Suomen sitominen kommunistiseen leiriin oli si-nettiä vaille valmis. Paasikivi viivytti vastaustaan lähes kuukauden. Hän ilmoitti Stalinille, että Suomi suostuisi neuvotteluihin, mikäli sopimuksen tekstisisällöstä voitaisiin keskustella avoimesti. Suomi kieltäytyi ehdottomasti hyväksymästä malliksi Unkarin ja Romanian kanssa tehtyjä sopimuksia. Stalin taipui yllättävän helposti suomalaisten toivomuksiin, ja sopimus sai pitkälti Paasikiven toivoman sisällön. YYA-sopimus allekirjoitettiin Moskovassa huhtikuun alussa 1948.

Sopimuksen johdannon mukaan Suomi oli oikeutettu pysymään suurvaltojen eturistiriitojen ulkopuolella. Sotilaallisten artiklojen mukaan Suomi sitoutui puolustamaan aluettaan kaikin voimin, jos Saksa tai muu sen kanssa liitossa oleva valtio yrittäisi hyökätä Suomen kautta Neuvostoliittoon. Toisen artiklan mukaan Suomi sitoutui neuvottelemaan Neuvostoliiton avusta, mikäli se ei kykenisi yksin pysäyttämään hyökkääjää. Neuvostoliitto oli YYA-sopimukseen perustuviin järjestylihin tyytyväinen ja luotti Suomen antamiin turvallisuustakuihin. Talou-

Toisen maailmansodan jälkeen Eurooppa jakautui kylmän sodan myötä Naton ja Varsovan liiton kesken. Vain muutama maa pysäyttäytyi sotilasliittojen ulkopuolella. Kartta kuvaa 1960-luvulla vallinnutta tilannetta (Albania erosi Varsovan liitosta 1968 ja Espanja liittyi NATO:on 1982).

dellinen yhteistyö bilateraalilla eli kahdensivallissella pohjalla kehittyi vuosikymmenten mittaan suotuisasti ja tarjosi Suomen viennille Neuvostoliitossa vakaat markkinat. Enimmillään kauppavaihto oli noin viidennes Suomen ulkomaankaupan koko volyymista.

SKP asetti suuria toiveita YYA-sopimukseen, koska se saattoi kriisitilanteessa tarjota Neuvostoliitolle tilaisuuden Suomen miehittämiseen. Siksi voi ajatella, että YYA-sopimus itse asiassa hillitsi SKP:n välitöntä vallankaappausintoa. Kommunistien pettymys oli sitäkin katkerampi, kun he kärsivät heinäkuussa 1948 pidetyissä eduskuntavaaleissa tappion ja joutuivat sivuun hallituksesta. Neuvostoliitto protestoi, mutta sen suhtautuminen Suomeen ei muuttunut. Oppositiokausi kesti vuoteen 1966. Kommunistipuolueen kannatus pysyi Suomessa 1960-luvulle saakka suurempana kuin missään muussa länsimaassa. Sen äänestäjäkunnasta huomattava osa oli Pohjois- ja Itä-Suomen köyhää pienviljelijäväestöä. Tältä ns. korpikommunismilta putosi 1960-luvun lopulla pohja, kun pientilat kävivät elinkelvottomiksi ja niiden asukkaiden oli lähdettävä työnhakuun Etelä-Suomen kaupunkeihin ja Ruotsiin.

Kriisien aika 1950- ja 60-lukujen taitteessa

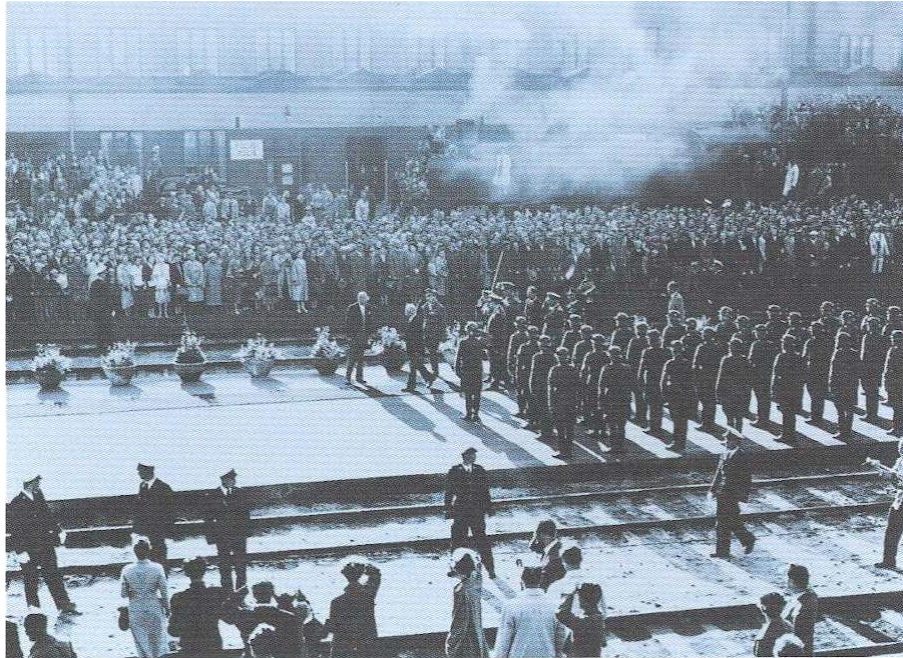
1950-luvun Stalinin kuoleman jälkeen kylmässä sodassa alkoi lyhyt liennytyskausi, jota kutsutaan Geneven hengeksi. Neuvostoliitto luopui Itävallan miehityksestä ja allekirjoitti länsivaltojen kanssa valtiosopimuksen, joka takasi Itävallalle puolueettomuuden. Suomella ei tällaista suurvaltojen tunnustamaa puolueettomuutta ollut, eikä se sitä myöhemminkään saanut.

Syksyllä 1955 Neuvostoliitto luopui yllättäen Porkkalan laivastotukikohdasta sen vastapainoksi, että YYA-sopimusta jatkettiin 20 vuodelle. Vieraiden joukkojen poistuminen pääkaupungin välittömästä tuntumasta lisäsi Suomen puolueettomuuden uskottavuutta länsivaltojen silmissä.

Porkkalan palauttaminen avasi Suomelle tien kansainväliseen yhteisöön. Lokakuussa 1955 Suomi liittyi Pohjoismaiden neuvostoon. Samaistuminen Pohjoismaiden ryhmään oli merkittävä asia myös Suomi-kuvan kannalta. Joulukuussa 1955 Suomi hyväksyttiin viimein myös Yhdistyneitten Kansakuntien jäseneksi.

Lyhyen liennytyskauden jälkeen Suomen ja Neuvostoliiton suhteet ajautuivat syksyllä 1958 kriisiin, jota kutsutaan yöpakkasiksi. Syynä oli se, että kommunistit jätettiin jälleen oppositioon, vaikka SKDL:stä oli edellisissä vaaleissa tullut eduskunnan suurin puolue, ja oikeisto, keskusta ja sosiaalidemokraatit muodostivat enemmistöhallituksen. Neuvostoliiton reaktio oli odottamattoman raju. Se katkaisi kauppaneuvottelut ja veti suurlähettiläänsä pois Helsingistä. Kansainvälisissä suhteissa tällainen teko yleensä edeltää diplomaattisuhteiden katkaisemista. Kriisi laukesi, kun presidentti Urho Kekkonen tapasi Leningradissa Neuvostoliiton johtajan N. S. Hruštševin ja vakuutti tälle, että Suomen ulkopoliittisessa linjassa ei ole tapahtunut muutoksia.

Yöpakkaskriisi osoitti käytännössä kuinka lyhyt Suomen ulko- ja osin si-

säpoliittinenkin liekanaru oli. Tämä ei kuitenkaan estänyt Suomea pääsemästä 1960-luvun alussa mukaan läntisen Euroopan taloudelliseen integraatioon. Vähältä piti nytkin, ja toinenkin vaihtoehto oli Suomelle tarjolla, nimittäin jääminen Neuvostoliitosta riippuvaiseksi itäryhmän maaksi.

Kun Länsi-Euroopassa ruvettiin 1950-luvulla puuhaamaan 16:n Marshall-apua vastaanottaneiden OEEC- maan vapaakauppaliittoa, Suomi uhkasi jäädä sen ulkopuolelle (OEEC, Organization for European Economic Co-operation, eli nykyisen OECD:n edeltäjä). Tuossa vaiheessa Suomi ei olisi voinut liittyä mihinkään sellaiseen organisaatioon, jota Nato-maat

Suhteet Neuvostoliittoon vakiintuivat. Maat olivat solmineet 1948 Ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksen (YYA), joka poikkesi NL:n ja sen satelliittien välisistä sopimuksista siinä, että Suomi saattoi pysytellä suurvaltariitojen ulkopuolella. NL palautti Suomelle sille tarpeettomaksi käyneen Helsingin tuntumassa sijainneen Porkkalan sotilastukikohdan vuonna 1955. Neuvostoliiton presidentti marsalkka Voroshilov saapui valtiovierailulle, ja vuonna 1956 valittu presidentti Urho Kaleva Kekkonen otti hänet Helsingin asemalla vastaan. Kuva Olavi Karasjoki, HKM.

dominoivat ja jossa Saksan liittotasavalta oli mukana. Suomen pelastukseksi koitui tällä kertaa se, että Ranskan presidentti Charles de Gaulle esti 1957 laajan vapaakauppaliiton synty-

misen eristääkseen Englannin Manner-Euroopan integraatiokehityksestä. Siksi syntyi vuonna 1959 Efta, johon Skandinavian maat liittyivät Englannin vanavedessä. Eftan kanssa Suomi onnistui neuvottelemaan erityissopimuksen. Ensin sitä ei voitu allekirjoittaa Neuvostoliiton vastustuksen vuoksi. Syyskuussa 1960 Hruštsev saapui yllättäen presidentti Kekkosen 60-vuotispäiville ja ilmoitti ymmärtävänsä täysin Suomen pyrkimyksiä järjestää kauppasuhteensa länteen. Huhtikuussa 1961 Suomi pääsi Eftan liitännäisjäseneksi. Sopimus tarjosi tietyn siirtymäajan kuluttua Suomelle käytännössä täysjäsenen oikeudet ja edut.

Suomen Efta-ratkaisua voi jälkeenkäin pitää aikamoisena onnenpotkuna, sillä vain puoli vuotta myöhemmin Suomen ja Neuvostoliiton suhteet ajautuivat uuteen kriisiin. Kansainvälinen tilanne oli kesällä 1961 Berliinin kriisin vuoksi äärimmäisen jännittynyt. Suomessa lähestyivät sekä eduskuntavaalit että presidentinvaalit. Kiistellyn Kekkosen uudelleenvalinta näytti epävarmalta. Häntä vastustava oikeiston ja SDP:n vaaliliitto oli ennalta arvioiden vahvempi. Lokakuun viimeisenä päivänä 1961 Neuvostoliitto lähetti Suomelle nootin, jossa viitattiin Saksan liittotasavallan varustautumiseen ja lisääntyneeseen aktiivisuuteen Itämerellä. Neuvostoliitto ehdotti konkreettisesti Suomen hallitukselle vuoden 1948 YYA-sopimuksen sotilasartiklan mukaisia konsultaatioita yhteisestä puolustautumisesta kasvavaa sodanuh-

kaa vastaan. Presidentti Kekkonen oli parhaillaan valtiovierailulla Yhdysvalloissa ja istui nootin saapuessa kukkaseppele kaulassa Havaijilla.

Kekkonen ei keskeyttänyt valtiovierailuaan vaan lähetti ulkoministeri Ahti Karjalaisen Moskovaan tiedustelemaan, mihin Neuvostoliitto nootilla tähtäsi. Kun kriisi ei lauennut, Kekkosen oli lähdeittävä neuvostojohdon puheille. Dramatiikkaa lisäsi se, että tapaaminen järjestettiin Novosibirskissä, kaukana Siperiassa. Tässä tilanteessa Kekkosen vastaehdokas Olavi Honka ilmoitti isänmaan edun nimissä luopuvansa ehdokkuudestaan. Novosibirskissä tilanne laukesi helpon tuntuisesti. Hruštsev lupasi lykätä konsultaatioita toistaiseksi mutta edellytti, että Suomi jatkossa seuraa entistä tarkemmin Itämeren alueen ja Pohjois-Euroopan tilannetta.

Tunnelma oli kriisin lauettua Suomessa helpottunut. Vanhojen vastustajiensakin silmissä Kekkosesta tuli isänmaan pelastaja. Suomessa on jälkeenkäin kiistelty siitä, oliko nootin taustalla Neuvostoliiton todellinen huolestuminen Euroopan tilanteesta vai pyrkimys puuttua Suomen sisäisiin asioihin Kekkosen uudelleenvalinnan varmistamiseksi. Oliko nootti Kekkosen itsensä tilaama, kuten on väitetty? Tilausteoriaa ei ole kyetty pitävästi todistamaan. Todennäköisemmältä tuntuu se, että Neuvostoliitto käynnisti operaation tukeakseen Kekkosen valintaa. Toisaalta Kekkonen hyötyi noottikriisistä suuresti: siitä alkoi hänen ehdoton

ulko- ja sisäpoliittinen valtakautensa eikä hänellä enää sen jälkeen ollut ainoatakaan varteenotettavaa kilpailijaa.

Suomen ulkopoliittikan keskeisenä tavoitteena oli kylmän sodan aikana saada puolueettomuuspolitiikalleen sekä idän että lännen tunnustus. Sen puolesta tekivät töitä paita märkänä niin Paasikivi kuin Kekkonenkin. Suomi oli siinä asemassa, että idältä saatava tunnustus oli länneltä saatavaa tärkeämpi. Neuvostoliiton vähäisenkin epäily Suomen puolueettomuutta kohtaan lisäsi uhkaa joutua YYA-sopimuksen sotilaallisten artikloiden edellyttämiin konsultaatioihin.

Hruštšov hyväksyi yhteisiin kommunikeoihin muotoilun "Suomen rauhaarakastavasta puolueettomuuspolitiikasta". Linja muuttui Leonid Brezhnevin noustua vuonna 1964 Neuvostoliiton johtajaksi. Hän ei yksiselitteisesti tunnustanut Suomen puolueettomuutta. Kommunikeoissa puhuttiin Brezhnevin valtakaudella koukeroisesti "Paasikiven-Kekkosen linjasta, joka nojaa YYA-sopimukseen ja johon sisältyy Suomen pyrkimys rauhantahtoiseen puolueettomuuspolitiikkaan".

Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa ilmennyt kitka johtui siitä, että Suomi oli 1960- ja 1970-luvun vaihteessa järjestämässä uudelleen poliittisia ja kaupallisia suhteitaan länteen. Erityisen hankala oli jaetun Saksan kysymys. YYA-sopimukseen sisältynyt muotoilu Saksasta tai muusta sen kanssa liitossa olevasta valtiosta Suomen ja Neuvostoliiton yhteisenä vihollisena ei suin-

kaan ollut muuttunut kuolleeksi kirjaimeksi. Vasta vuonna 1972, sen jälkeen kun Länsi-Saksa oli vuonna 1970 liittotkansleri Willy Brandtin johdolla solminut idänpoliittiset sopimukset Neuvostoliiton ja Puolan kanssa ja Saksat olivat päässeet keskinäiseen perussopimukseen, Suomi saattoi tunnustaa Saksan liittotasavallan ja DDR:n.

Vaikean Saksan-kysymyksen ratkettua Suomi saattoi ottaa esille kauppasopimuksen solmimisen EEC:n kanssa. Presidentti Kekkonen keskusteli asiasta korkeimman neuvostojohdon kanssa kesällä 1972 Zavidovon metsästysmajalla. Neuvostoliiton johtajat suhtautuivat Suomen ja EEC:n kauppasopimukseen nihkeästi ja varoittivat Kekkosta ratkaisusta, jotka voisivat vahingoittaa Suomen ja Neuvostoliiton hyviä suhteita. Kekkonen ilmoitti takaavansa henkilökohtaisesti Suomen ulkopoliittisen linjan jatkuvuuden. Näistä keskusteluista laadittu salainen muistio vuoti puoli vuotta myöhemmin Ruotsin lehtien kautta julkisuuteen.

Kekkosen tasavalta

Urho Kekkonen oli poikkeuksellisen määrätietoinen ja kunnianhimoinen johtaja. Siitä syystä hän oli myös kiistelty hahmo. Kekkonen nousi politiikan huipulle syrjäseudun, Kainuun ja Lapin, vähäväkisten ihmisten etujen puolustajana. "Helsingin herrat", kaupunkien keskiluokka ja työväestö eivät sulattaneet Kekkosta pitkään aikaan.

Vähitellen hän nujersi vastustajansa ja rakensi 1960- ja 1970-luvulla Suomeen samantapaisten presidenttivaltaisen järjestelmän kuin de Gaulle Ranskaan. Suomeenkin syntyi gaullismin tapaan vanhat puoluerajat ylittävä epävirallinen "kekkospuolue", joka levittäytyi maalaisliitosta koko poliittisen kentän yli sekä vasemmalle että oikealle.

Kekkonen osasi ottaa tasavallan presidentin valtaoikeuksista irti kaiken ja ehkä vähän enemmänkin kuin perustuslain henki salli. Sisäpolitiikassa Kekkosen terävimpiä aseita olivat yksityiskirjeet, joita hän lähetti sekä ystävilleen että vihamiehilleen. Tarpeen vaatiessa hän saattoi näitä myllykirjeiksi kutsuttuja viestejä myös julkisuuteen. Presidentti monopolisoi käytännössä ulkopoliittisen keskustelun ja perusteli ulkopoliittisen linjan vaatimalla herkkyydellä myös sisäpoliittista konsensusta. Kekkosen 1970-luvulla useaan otteeseen esittämä ajatus kaikkien puolueiden hallituksesta oli länsimaisen parlamentarismien periaatteiden kannalta erikoinen ja outo.

Vuonna 1968 Kekkonen valittiin kolmannelle presidenttikaudelle. Tuolloin hän ilmoitti, että se olisi myös hänen viimeisensä. Hankala sisäpoliittinen tilanne ja ulkopoliittiset haasteet, tärkeimpänä Suomen Etyk-aloitteen ajaminen, saivat Kekkosen 1970-luvun alussa pyörtämään lupauksensa eläkkeelle siirtymisestä. Vanheneva presidentti koki olevansa korvaamaton eikä luottanut seuraajaehdokkaidensa kykyyn hoitaa maan asioita. Kun Kek-

kosta pyydettiin talvella 1972 jatkamaan vuoden 1974 jälkeenkin, hän ilmoitti olevansa valmis, jos kansan enemmistö niin tahtoo. Normaaliin vaalitaisteluun hän ei enää suostunut. Käytännössä jäljelle jäi presidentin valinta poikkeuslailla.

Suomessa presidentinvaalin vaalitavan tilapäinenkin muuttaminen edellyttää eduskunnassa viiden kuudesosan enemmistöä. Poikkeusmenettely ei ole ollut Suomessa harvinaista: eduskunta on valinnut presidentin vuosina 1919, 1944 ja 1946. Poikkeuslailla valinta tapahtui myös vuosina 1940 ja 1943, jolloin vaalin toimittivat vuoden 1937 valitsijamiehet. Eduskunnasta ei löytynyt syksyllä 1972 tarvittavaa enemmistöä. Poikkeuslakia kannattivat varauksettomasti vain keskustapuolue ja molemmat vasemmistopuolueet. Vastustajien mielestä Suomessa ei vallinnut sellaista sotavuosiin verrattavaa poikkeustilaa, joka vaatisi normaalia vaalitavasta luopumista.

Poikkeuslakiasiassa syntynyt patti-tilanne laukesi joulukuussa 1972 dramaattisesti. Jälleen presidentin henkilö, sisäpoliittinen vallankäyttö ja idänsuhteet kietoutuivat toisiinsa erityisellä suomalais-neuvostoliittolaisella tavalla. Kuten edellä mainittiin, Kekkosen ja korkeimman neuvostojohdon edellisenä kesänä Zavidovossa käymistä neuvotteluista laadittu luottamuksellinen muistio vuoti julkisuuteen. Tällöin Kekkonen ilmoitti, että hän ei enää voisi jatkaa, koska oli menettänyt vuoden takia neuvostojoh-

don luottamuksen. Uudessa tilanteessa avainasemassa olleen kokoomuksenkin eduskuntaryhmän enemmistö taipui poikkeuslain kannalle, Kun riittävä enemmistö oli saatu kokoon, Kekkonen perui erouhkauksensa, ja poikkeuslaki hyväksyttiin tammikuussa 1973. Lopullisessa äänestyksessä vain 28 kansanedustajaa äänesti lakiesitystä vastaan. Jälkeenpäin voi sanoa, että Kekkonen hyötyi Zavidovo-vuodosta sisäpoliittisesti samalla tavalla kuin hän oli hyötynyt nootikriisistä syksyllä 1961.

Urho Kekkonen valittiin vielä vuoden 1978 normaaleissa vaaleissa viidennelle presidenttikaudelle. Se päättyi traagisesti sairastumiseen ja eroon syksyllä 1981. Julkisuudessaakin kuiskuteltiin, kuinka hänen lähimmät avustajansa viimeisten vuosien ajan pitivät dementoitunutta presidenttiä pystyssä kuin kulissia ja hallitsivat maata hänen nimissään.

Miten Suomi suomettui?

Suomi oli YYA-sopimuksen sotilaallisten artikloiden vuoksi Neuvostoliiton vaikutuspiirissä tiukemmin kuin yksikään toinen länsimaa. Sen vuoksi Suomen tapaus kelpasi malliesimerkiksi siitä, kuinka vieras suurvalta puuttuu pienen naapurinsa sisäisiin asioihin ja sen itsenäisyydestä tulee kauko-ohjattua ja puolinaista. Länsi-Saksassa levisi 1960-luvulla käyttöön termi *Finnlandisierung*, suomettuminen. Se merkitsi sa-

nanmukaisesti Suomen kaltaiseksi tulemistä. Malli oli otettu Suomesta, mutta sillä tarkoitettiin sitä, että Suomen kaltaiseksi tuleminen uhkasi myös muita länsimaita, jos ne antavat kommunismille ja Neuvostoliitolle liian paljon periksi. Suomettuminen nousi 1960-luvun lopulla Länsi-Saksassa Willy Brandtin ns. uuden idänpolitiikan arvostelijoiden suosikkisanaan. Termi iskostui pysyvästi Suomekuviin ja mielikuviin. Se jäi myös historiankirjoitukseen. Esimerkiksi Jean Baptiste Duroselle mainitsee useilla maailman kielillä ilmestyneessä teoksessaan *Europe. A History of its Peoples* (1990) Suomen kolme kertaa, Fennoskandian kallioperän, talvisodan ja suomettumisen yhteydessä.

Lännessä ajateltiin, että Neuvostoliitto puuttui Suomen sisäisiin asioihin ja pakotti suomalaiset taipumaan tahtoonsa. Tätäkin suomettuminen oli, mutta se oli myös jotakin aivan muuta, ja paljon enemmän, sillä se tapahtui suomalaisten omasta vapaasta tahdosta. Tätä suomettumisen supisuomalaista ulottuvuutta ei lännessä – pitää varmaankin sanoa, Suomen onneksi – täysin ymmärretty. Se tarkoitti, että Neuvostoliiton ongelmilta ummistettiin silmät ja niistä vaiettiin tietoisesti. Se merkitsi myös itsesensuuria, johon osa poliitikoista, toimittajista ja sivistyneistön edustajista mukautui. Puhuttiin maan tavasta. Siitä hyötyivät myös idänkauppaa harjoittaneiden yritysten johtajat, "punaiset vuorineuvokset". Voidaan perustellusti kysyä, kumarsi-

vatko jotkut suomalaiset omaa etuaan ajaakseen syvempään kuin olisi ollut välttämätöntä. Kun suometumisesta puhutaan, olisi erittäin tärkeää erottaa se, milloin kyse oli isänmaan edun kannalta välttämättömästä idänsuhteiden hoidosta, milloin taas varsinaisesta rähmälläänolosta, jolla tavoiteltiin omaa poliittista etua.

1970-luvulla ei Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa ilmennyt yöpakkasten tai noottikriisin kaltaisia vakavia kriisejä, mutta Suomen asema oli silti tukala. Vuonna 1978 puna-armeijan korkein johto esitti Suomelle jopa yhteisiä sotaharjoituksia, mutta Kekkonen torjui ehdotuksen.

Kekkonen käytti joskus sanontaa "kun itään kumartaa niin länteen pyllistää, ja päinvastoin". Tällä menetelmällä Suomi onnistui turvaamaan elintärkeät kauppapoliittiset intressinsä lännessä. Efta-ratkaisu vuonna 1961 ja EEC-vapaakauppasopimus vuonna 1973 olivat tältä kannalta merkittävämpiä saavutuksia kuin ehkä osataan kuvitellakaan. Katsottiinpa Suomen selviytymistä kylmässä sodassa miten päin hyvänsä, 1940-luvun tai 1990-luvun perspektiivistä, lopputulos oli erittäin hyvä. Suomi kykeni säilyttämään keskeiset valtiolliset ja yhteiskunnalliset laitoksensa koskemattomina.

Suomen talouskasvu oli 1960-luvulta 1990-luvun alkuun saakka suhteellisesti nopeampaa kuin minkään muun OECD-maan. Sen ansiosta köyhä, maatalousvaltainen Suomi kehittyi

1960- ja 1970-luvulla vauraaksi pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi, jossa kansalaisten elintaso oli maailman korkeimpia. Samoina vuosikymmeninä, jolloin idänsuhteissa esiintyi kiistatta myös rähmälläänoloa, kulttuurisesti ja ennen kaikkea populaarikulttuurisesti Suomi amerikkalaistui, jopa pitemmälle kuin muut Pohjoismaat. Sen sijaan venäläinen kulttuurivaikutus oli tavallisen kansan keskuudessa lähes olematonta. Suomen kannalta haitallista oli se, että niin harvat suomalaiset vaivautuivat opiskelemaan venäjän kieltä.

Suomi kylmän sodan jälkeen

Samaan aikaan kun Neuvostoliiton johtama itäblokki hajosi 1990-luvun vaihteessa, läntisen Euroopan integraatio tiivistyi. Samanaikaisuus oli puhdas sattuma, mutta Suomen kannalta sillä oli ratkaiseva merkitys. Ilman Neuvostoliiton hajoamista ja kylmän sodan päättymistä Suomi ei olisi voinut päästä mukaan Euroopan integraation uuteen, poliittiseen vaiheeseen.

Euroopassa 1990-luvun vaihteessa tapahtuneet muutokset ja Neuvostoliiton hajoaminen tekivät YYA-sopimuksen lopullisesti tyhjäksi. Saksan yhdistymisen jälkeen syksyllä 1990 Suomen hallitus ilmoitti kumoavansa yksipuolisella päätöksellä Pariisin rauhansopimukseen 1947 sisältyneet Saksaa koskevat kohdat sekä Suomen

puolustusvoimien rajoittamista koskevat määräykset. Myös YYA-sopimuksen muuttamiseen tähtäävät neuvottelut aloitettiin, mutta ennen niiden päättymistä Neuvostoliitto hajosi. Tammikuussa 1992 Suomi solmi Venäjän kanssa yhteistyösopimuksen, johon ei sisälly minkäänlaisia Suomen asemaa koskevia sotilaallisia eikä poliittisia rajoituksia.

Kun Euroopan yhteisön jäsenmaat vuonna 1991 solmivat Maastrichtin sopimuksen, Suomessa ei moni rojhennut kuvitellakaan, että maamme voisi lähitulevaisuudessa osallistua Euroopan unionin kaltaiseen poliittiseen yhdentymiseen. Muutoksen huikea vauhti yllätti kaikki. Neuvostoliiton hajoamisesta ei ollut ehtinyt kulua täyttä kolmea kuukautta, kun Suomen hallitus maaliskuussa 1992 jätti jäsenhakemuksensa silloiselle Euroopan yhteisölle. Itävalta ja Ruotsi olivat hakenneet jäsenyyttä jo hieman aikaisemmin, ja Norja uudisti hakemuksensa.

Kysymys Suomen liittymisestä Euroopan unioniin herätti voimakkaita mielipiteitä niin puolesta kuin vastaanakin. Asia alistettiin lokakuussa 1994 pidettyyn neuvoo-antavaan kansanäänestykseen. Keskeisiksi teemoiksi nousivat turvallisuus- ja maatalouspolitiikka. Jäsenyyden kannattajat katsoivat, että Suomella oli ainutlaatuinen tilaisuus liittyä länsimaiden yhteisöön, johon Suomi oli kuulunut jo satoja vuosia. Kyse oli siis Suomen länsimaisuuden sinetöimisestä. Poliittisesta integraatiosta haettiin myös turval-

lisuutta, koska itäisen naapurin olot olivat muuttuneet sekaviksi ja sen käyttäytyminen vaikeasti ennakoitavaksi.

Jäsenyyden vastustajat väittivät, että päätösvalta siirtyy liiaksi Brysseliin ja Euroopan unioni vie Suomelta jopa itsenäisyyden? Rajojen aukeamisen uskottiin tuovan Suomeen lisää pakolaisia, rikollisuutta ja vieraita vaikutteita. Maanviljelijät pelkäsivät elinkeinonsa puolesta. Koska Suomen ilmasto-olot ovat vaikeat, Suomen maatalous ei menestyisi kilpailussa, kun markkinat vapautuisivat.

Jäsenyyden kannattajat voittivat kansanäänestyksen, mutta ero ei ollut kovin suuri, vajaat kuusi prosenttiyksikköä (56,9–43,1). Kansakunta jakaantui sillä tavoin kahtia, että jäsenyyden kannatus oli laajinta Etelä-Suomessa asuvien, kaupunkilaisten, koulutettujen ja nuorten keskuudessa, kun taas Itä- ja Pohjois-Suomen maaseudulla asuva, vähän koulutettu vanhempi väki kuului suureksi osaksi jäsenyyden vastustajiin. Eduskunnassa vastustajat koettivat vielä lykätä lopullista päätöstä jarruttamalla asian käsittelyä tuntikausien pituisilla maratonpuheilla. He panivat toivonsa siihen, ettei ainoastaan Norja vaan myös Ruotsi jäisi Euroopan unionin ulkopuolelle, jolloin myös Suomi joutuisi tekemään samoin. Suomen jäsenyys Euroopan unionissa astui voimaan 1. tammikuuta 1995 lukien.

Suomen kansainvälisen aseman muutos idän etupiiristä lännen etuvar-
tijaksi uskomattoman nopea. Mi-

hin Suomen historian aikaisempiin suuriin
käännekohtiin Euroopan unioniin
liittymistä sitten voisi verrata? Tulisiko se
rinnastaa roomalaiskatolisen
kristikunnan vaikutuksen ulottumiseen
Suomen niemelle 12.vuosisadan
puolivälissä, Suomen liittämiseen suu-
riruhtinaskuntana Venäjään vuonna
1809, valtiolliseen itsenäistymiseen

vuonna 1917 vai maan selviytymiseen
itsenäisenä vuosien 1939-1944 sodista?
Olipa kuinka hyvänsä, muutoksen
syvällistä historiallista merkitystä on
vaikea vielä tajuta. Suomi kuuluu nyt
samaan poliittiseen unioniin Länsi- ja
Keski-Euroopan ydinvaltioiden Ison-
Britannian, Ranskan ja Saksan kanssa.

Kirjallisuus

Ahti, Martti, *Salaliiton ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918-1919*. Espoo: Weilin+Göös 1987.

Alapuro, Risto, *State and Revolution in Finland*. Berkeley Calif.: University of California Press 1988.

Alapuro, Risto, *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933*. Porvoo: Hanki ja jää 1994.

Alapuro, Risto, Liikanen, Ilkka, Stenius, Henrik (toim.), *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä 1987.

Engman, Max, Kirby, David (eds.), *Finland-People, Nation, State*. London: Hurst 1989.

Haapala, Pertti, *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914-1920*. Helsinki: Painatuskeskus 1995

Kirby, David, *Finland in the Twentieth Century*. London: Hurst 1984.

Hanhimäki, Jussi, *Rinnakkaiseloja patoamassa. Yhdysvallat ja Paasikiven linja 1948-1956*. Saarijärvi: SHS 1996.

Hanhimäki, Jussi, *Containing Coexistence. America, Russia, and the "Finnish Solution" 1945-1956*. Kent, Ohio 1997.

Immonen, Kari, *Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918-1939*. Keuruu: Otava 1987.

Jokipii, Mauno, *Jatkosodan synty*. Keuruu: Otava 1987.

Jussila, Osmo, *Terijoen hallitus, 1939-1940*. Juva: WSOY 1985.

Jussila, Osmo, *Maakunnasta valtioksi. Suomen valtion synty*. Helsinki: WSOY 1987.

Jussila, Osmo, *Suomen tie 1944-1948. Miksi siitä ei tullut kansandemokratiaa?* Juva: WSOY 1990.

Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo, Nevakivi, Jukka, *Suomen poliittinen historia 1809-1995*. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY 1995.

Kallenautio, Jorma, *Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopoliitiikka 1917-1955*. Helsinki: Tammi 1985.

Kettunen, Pauli, *Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918-1930*. Jyväskylä: SHS 1986.

Klinge, Matti, *Vihan veljistä valtiotalismiin*. Porvoo: WSOY 1972.

Klinge, Matti, *Bernadotten ja Leninin välissä*. Helsinki: WSOY 1975.

Klinge, Matti, *Suomen sinivalkoiset värit*. Helsinki: Otava 1981.

Klinge, Matti, *Kaksi Suomea*. Helsinki: Otava 1982.

Korhonen, Arvi, *Barbarossa-suunnitelma ja Suomi*. Porvoo: WSOY 1961

Korhonen, Keijo, *Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan, I Naapurit vastoin tahtoaan 1920-1932, II Turvallisuuden pettäessä 1933-1939*. Helsinki: Tammi 1966-1971.

Krosby, Hans-Peter, *Suomen valinta* 1941. Helsinki: Kirjayhtymä 1967.

Kuisma, Markku, *Metsäteollisuuden maa*. Helsinki: SHS 1993.

Laine, Antti, *Suur-Suomen kahdet kasvot. Tutkimus Itä-Karjalan siviiliväestön asemasta suomalaisessa miehityshallinnossa 1941-1944*. Keuruu: Otava 1982.

Liikanen, Ilkka, *Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja suomalaisen puolueen synty*. Helsinki: SHS 1995.

Manninen, Ohto, *Toteutumaton valtioliitto*. Rauma: Kirjayhtymä 1977.

Manninen, Ohto, *Suur-Suomen ääriviivat*. Jyväskylä: Kirjayhtymä 1980.

Nevakivi, Jukka, *Apu jota ei pyydetty. Liittoutuneet ja Suomen talvisota 1939-1940*. Helsinki: Tammi 1972.

Nevakivi, Jukka, *The Appeal That Was Never Made. The Allies, Scandinavia and the Finnish Winter War 1939-1940*. London: Hurst 1976.

Nevakivi, Jukka, *Ystävistä vihollisiksi. Suomi Englannin politiikassa 1940-1941*. Helsinki: Tammi 1976.

Paasivirta, Juhani, *Finland and Europe. International Crisis during the Period of Autonomy 1808-1914*. London & Minneapolis: Hurst 1981.

Paasivirta, Juhani, *Finland and Europe. The early years of independence 1917-1939*. Jyväskylä: SHS 1989.

Paasivirta, Juhani, *Suomi ja Eurooppa 1939-1956*. Hämeenlinna: Kirjayhtymä 1992.

Paavolainen, Jaakko, *Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1917-1918, I Punainen terrori*. Helsinki 1966.

Paavolainen, Jaakko, *II Valkoinen terrori*. Helsinki: Tammi 1967.

Paavolainen, Jaakko, *III Vankileirit Suomessa 1918*. Helsinki: Tammi 1971.

Polvinen, Tuomo, *Venäjänsä vallankumous ja Suomi 1917-1920 I-II*. Porvoo: WSOY 1967-1971.

Polvinen, Tuomo, *Between East and West: Finland in International Politics*. Helsinki: WSOY 1986.

Rentola, Kimmo, *Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937-1945*. Juva: WSOY 1994.

Rentola, Kimmo, *Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947-1958*. Helsinki: Otava 1997.

Schweitzer, Robert, *The Rise and Fall of the Russo Finnish Consensus*. Helsinki: Commission on the History of Central Administration in Finland - Edita (Hallintohistoriallisia tutkimuksia 23) 1995.

Siltala, Juha, *Lapuanliike ja kyyditykset 1930*. Keuruu: Otava 1985.

Sulkunen, Irma, *Raitius kansalaisuskontona*. Helsinki: SHS 1986.

Upton, Anthony, *Välirauha*. Helsinki: Kirjayhtymä 1965.

Upton, Anthony, *Finland in Crisis 1940-1941*. London: Faber and Faber 1976.

Upton, Anthony, *Vallankumous Suomessa 1917-1918 I-II*. Helsinki: Kirjayhtymä 1980-1981.

Upton, Anthony, *The Finnish Revolution*
Minneapolis: University of Minnesota 1980.

Ylikangas, Heikki, *Tie Tampereelle*. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY 1993.